

4. Коваліско Н. В. Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення / Н. В. Коваліско.– К.: Інститут соціології НАН України, 2008.– 240 с.
5. Махонин П. Кристаллизация социального статуса и постсоциалистическая трансформация // Восточноевропейские исследования. Международные науки по социальным и гуманитарным наукам.– 2005.– №1.– С.67-80
6. Новые социальные неравенства / Под ред. С. Макеева.– К.: Інститут соціології НАН України, 2006.– 355 с.
7. Симончук Е. В. Средний класс: люди и статусы / Е. В. Симончук.– К.: Інститут соціології НАН України, 2003.– 464 с.
8. Сорокин П. Социальная мобильность // Под. общ. ред. В. В. Сапова / Пер. с англ.– М.: Academia, 2005.– 588 с.

УДК 303.1: 316.2

**Харченко О.І.**

---

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, асистент

---

### **ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

*В статті розглянуто поняття методологічного підходу, здійснено огляд сучасних класифікацій методологічних підходів у соціології. На основі класифікації Л.Ньюмана запропоновано критерії диференціації методологічних підходів (позитивізму, інтерпретативної соціології та критичного підходу), а також окреслені проблеми їх ідентифікації у соціологічних дослідженнях.*

**Ключові слова:** *Методологічний підхід, критерії порівняння методологічних підходів.*

*В статье рассмотрено понятие методологического подхода, осуществлен обзор современных классификаций методологических подходов в социологии. На основе классификации Л. Ньюмана предложено критерии дифференциации методологических подходов (позитивизма, интерпретативной социологии и критического подхода), а также очерчены проблемы их идентификации в социологических исследованиях.*

**Ключевые слова:** *методологический подход, критерии сравнения методологических подходов.*

*The paper considers the concept of methodological approach, provides an overview of modern classification of methodological approaches in sociology. On the basis of L. Newman's classification the criteria of differentiation of methodological approaches (positivist interpretative sociology and critical approach) were proposed. Also author outlined the problems of identification of this approaches in sociological research.*

**Key words:** *methodological approach, methodological approaches comparison criteria*

**Актуальність дослідження.** Мисленнєве осягнення реальності може виступати у формах буденного та наукового пізнання. Може мати як стихійний так і запланований, організований характер. Але в будь-якому випадку воно має підхід – спосіб даного осягнення, що зумовлений як позицією дослідника так і ситуацією пізнання. Використання тих чи інших підходів безпосередньо впливає на результати пізнавальної діяльності. Що у випадку наукового пізнання мають знайти місце в структурі знання, збільшуючи таким чином пояснювальний потенціал науки. З цієї точки зору необхідним вбачається розгляд методологічних підходів, що застосовуються у соціологічних дослідженнях, а також критеріїв їх диференціацій, з метою впорядкування сучасної методологічної «какафонії». Адже багато хто із сучасних молодих українських соціологів не може відповісти на питання про те, в контексті якого методологічного підходу вони працюють, ідентифікувати себе та свої здобутки в координатах системи соціологічного знання, а це свою чергу сприяє її хаотизації.

**Метою** даної статті є порівняльна характеристика методологічних підходів, на основі класифікації запропонованої Л.Ньюманом.

**Поняття підходу.** Соціологами - методологами було здійснено багато спроб визначення поняття методологічного підходу. При цьому спостерігається відсутність одностайності інтерпретацій, а відповідно і розуміння того, що таке методологічний підхід. Часто такі поняття як доктрина (І.Девятко), парадигма (Дж.Ритцер), методологічний підхід (Л.Ньюман), методологічна позиція (Ю.Яковенко), дослідницька програма (І.Лакатос), епістемологічні моделі (Р.Кемпбелл та Ш.Васко) виступають як синоніми, позначаючи одне і те саме. Буває, що поняття «підхід» або ототожнюється з певною світоглядною позицією, що отримує відображення в дослідженні (І.В. Блауберг, Е.Г. Юдін та ін.), або розуміється як стратегічний принцип чи їх сукупність, або пов'язується з застосуванням набору процедур та прийомів, які виступають формою та умовою реалізації відповідних принципів (О. Петров та ін).

На основі аналізу значної кількості джерел найбільш узагальненими та інтегрованими на наш погляд є два визначення. Перше з них дає В.Мацкевич: «Підхід - комплекс парадигматичних, синтагматичних, прагматичних структур та механізмів у пізнанні та практиці, що характеризує конкуруючі між собою (чи ті, що історично змінюють одна одну) стратегії та програми у філософії, науці, політиці чи в організації життя людей» [1, с.743]

Дане визначення розкриває нам багато ознак для ідентифікації підходу. По-перше говориться про його комплексний характер, здійснення пізнання та практичної діяльності відповідно до певних схем, які в свою чергу обумовлені характером спрямованості як індивідуальної так і групової свідомості, станом розвитку наукового знання та матеріальними умовами реалізації такої діяльності. По-друге, доцільно також визначення методологічного підходу як *сукупності ідей, що визначають загальну наукову світоглядну позицію вченого, принципів, що лежать в основі стратегії дослідницької діяльності, а також способів, прийомів, процедур, що забезпечують реалізацію обраної стратегії в практичній діяльності.* [2]

Одначені інтерпретації дають нам можливість виділити в ньому принаймні три рівні: філософського – прескриптивний, концептуально-дескриптивний та процесуально-праксеологічний

В загальному сенсі наука являє собою також підхід до пізнання світу, що має на меті досягнути його онтологічні прояви, ідентифікувати, структурувати та узагальнити результати даного пізнання у вигляді системи істинного знання. При цьому можна говорити що сама онтологічна картина світу є результатом даного наукового пізнання, більш чи менш адекватним відображенням реального стану речей.

**Класифікації методологічних підходів.** Існують різні класифікації та підстави диференціації методологічних підходів у соціології.

За характером отриманого знання розрізняють *теоретичний та емпіричний підходи.*

Наступним критерієм може виступати спосіб розгляду об'єкта дослідження. На даній підставі виділяють *системний та цілісний підходи.*

За фактом залучення досягнень та інструментарію інших парадигм та сфер знання - поліпарадигмальний та монопарадигмальний. (С.Кравченко)

Підхід поліпарадигмальний – аналіз соціокультурних реалій з використанням досягнень та інструментарію різних парадигм, що передбачає визнання того, що жоден висновок не може стати остаточною істиною.[3, с.294]. Монопарадигмальний відповідно використовує набутки лише однієї парадигми та говорить про адекватне соціальної реальності знання, як таке що продукується тільки в її межах.

За методом збору та аналізу даних – кількісний та якісний підходи (Ю.Толстова)

Ю.Толстова дає коротку характеристику даних підходів зазначаючи, що соціологія поділяється на якісну та кількісну на підставі теорії соціологічного вимірювання. [4] На її думку м'який (якісний) метод збору даних базується на неформальному контакті з респондентом, жорсткий (кількісний) на формалізованому. Самий м'який метод – вільне

інтерв'ю, самий жорсткий - анкета з закритими питаннями. Між цими полюсами є багато проміжних методів, наприклад напівформалізоване інтерв'ю, анкета з відкритими запитаннями тощо.

Дехто з дослідників, наприклад О.Маслова називають дані підходи стратегіями [5]. Але не зважаючи на це, не можна не погодитись з її думкою про співвідношення кількісних та якісних стратегій в соціології. Вона зазначає, що в теорії дані підходи є чітко розмежованими та визначають різні стратегії дослідницького пошуку. Кожна з цих стратегій являє собою «ідеальний тип» відношень предмета, об'єкта та метода, обумовлених особливостями дослідницької ситуації та суб'єкта пізнання. На емпіричному рівні ці стратегії реалізуються у так званих «жорстких» та «м'яких» методах.

За роллю особистості –об'єкта пізнання можна виділити *статистичний та гуманітарний підходи* (Г.Татарова) [6]. Відмінність їх в тому, що статистичний підхід спирається на припущення про те, що індивід є лише носієм соціального, представником деякої соціальної спільності, одним з проявів соціального явища. При цьому передбачається, що дослідивши сукупність таких проявів, можна пізнати саме явище. Його реалізація відбувається в ситуації жорсткої структурованості методів збору даних, методів математичного аналізу, способів інтерпретації результатів. Гуманітарний виходить з того, що окремо взятий індивід і є соціальне явище у своїй цілісності і неповторності. Його реалізація відбувається в ситуації неструктурованості, багатоальтернативності. Вибір підходу обумовлений специфікою дослідницьких завдань, ступенем структурованості та модальності досліджуваного об'єкту.

Дослідниці Р.Кемпбелл та Ш.Васко [7] пропонують наступну диференціацію підходів в залежності від їх онтологічних та епістемологічних засад: *позитивізм, реалізм, критична теорія, конструктивізм, феміністський підхід*. Вони виходять з того, що основним питанням онтології є «Якою є форма та природа реальності та якими є межі її дослідження?». Дане запитання - дуже комплексне, але головним онтологічним рішенням для дослідників є відповідь на питання про те, «Вони приймають чи відхиляють ідею про існування єдиного, об'єктивного реального світу?» Якщо вони приймають припущення про існування об'єктивної реальності, тоді мета науки дослідити структуру та функціонування єдиного світу. Якщо не приймають, тоді мета науки зрозуміти як конструюються та інтерпретуються соціальні реальності.

Епістемологія ж прагне дати відповідь на питання: «Що таке знання?», «Як знання може бути отримано?» «Який зв'язок між дослідником та досліджуваним?» тощо. Вона тісно пов'язана з онтологією. Наприклад, якщо дослідник прийняв ідею про існування об'єктивної реальності, тоді він має зайняти позицію об'єктивності та неупередженості, свободи від оцінок для того, щоб мати змогу правильно та адекватно зафіксувати реальність. Якщо дослідник відкидає ідею об'єктивності, тоді немає необхідності проводити дослідження з позиції неупередженості. Для того щоб зрозуміти як реальність конструюється та інтерпретується, соціолог та його суб'єктивність (цінності, віра, емоції) безпосередньо залучаються до процесу дослідження. Розглянемо запропоновану класифікацію детальніше.

*Позитивізм.* Позитивізм в основі має онтологічне припущення про об'єктивність реальності. Мета науки пояснити, передбачити, та контролювати реальність. Гіпотези про об'єктивність реальності перевіряються експериментальними методами. По відношенню до процесу дослідження, науковець має займати дистантну, об'єктивну позицію, щоб залишатися вільним від упереджень які можуть заважати здобуттю знання. «Людський фактор» не повинен впливати на дослідницький процес. З точки зору позитивізму, особа дослідника не є настільки суттєвою, в порівнянні з методом. Оскільки правильне застосування наукового методу будь ким повинно в результаті давати об'єктивну картину реальності.

*Реалізм.* Реалізм також говорить про існування об'єктивної реальності, але відрізняється від позитивізму зауваженням того, що не можливо її зафіксувати (пізнати реальність) в чистій, неупередженій формі. Однак протягом дослідження (висунення гіпотез

та їх перевірки експериментальними методами), дослідник має виявляти та ліквідувати джерела упередження.

*Критицизм.* Він стоїть на позиціях того, що реальність інтерпретується дослідником через соціальні політичні, культурні, економічні, етнічні та гендерні цінності, тому немає і не може бути об'єктивної реальності. Мета дослідження, зрозуміти як цінності дослідника та досліджуваного впливають на сприйняття соціального світу. В результаті визначається, що наука не може бути об'єктивною через те, що цінності входять в усі фази дослідницького процесу. Позиція дослідника визначально важлива через те, що його цінності, вірування, життєвий досвід, впливають на те, як формуються дослідницькі питання, збираються дані, інтерпретуються результати. Через те, що не можливо видалити вплив даних факторів, дослідники мають артикулювати те, як особистий досвід вплинув на їх здобутки.

*Конструктивізм.* Прихильники даного напрямку вважають, що соціальні фактори такі як гендер, раса, клас, культура, економіка є і лінзами через які ми бачимо реальність і водночас агентами, які формують бачення того, що складає наші індивідуальні реальності. Немає «справжньої» реальності, немає єдиної правди, є багатоманіття правд які індивідуально сконструйовані. Для оцінки того, як ми розуміємо наші соціальні світи, дослідники мають залучати учасників в інтерактивний діалог, щоб проаналізувати та зробити видимими ці соціально сконструйовані реальності. Особа дослідника є вагомою, тому що вчений активно включений у соціальне конструювання дослідницької реальності. З цього погляду, дослідження є упередженим суб'єктивним процесом.

*Феміністський підхід.* Деякі дослідники (наприклад, вже згадуваний нами Л.Ньюман) не виділяють окремо феміністський підхід, поєднуючи його з критичним, за ознакою преосмислення соціальної реальності з метою її зміни та покращення, а також критику епістемологічних засад наукового знання. Інші ж, наприклад Р.Кемпбелл та Ш.Васко, ставлять їх на одну сходинку, через те що деякі феміністські філософи науки відрефлексували та реінтерпретували попередні підходи в межах різних феміністських перспектив. Деякі з них при цьому зробили докорінне переосмислення процесу творення знання.

Узагальнено можна охарактеризувати даний підхід, як такий, що на епістемологічному рівні, легітимізує жіночий досвід, жіночі історії, як джерело знання. Зауважуючи, що як повсякденні так і екстраординарні події жіночого життя заслуговують на увагу та критичне осмислення, через те, що можуть збагатити наше розуміння соціального світу. На методологічному рівні, процес дослідження даного досвіду має проводитись виходячи з етичних принципів поваги, взаємодопомоги та турботи які втілюються в процесі отримання інформації від респондентів. Процес досягнення визнається таким же важливим як і результат.

Отже, як можна побачити існує значна кількість класифікацій методологічних підходів, однак необхідно зазначити, що не всі існуючі в літературі, підстави диференціації є суттєвими. В цьому сенсі ми погоджуємося з коментарем та розрізненням, яке дає В.Мацкевич: «Про підхід ми можемо говорити тільки тоді, коли означені і обґрунтовані його принципи відмінності від інших підходів хоча б в одному епістемічному просторі: у парадигмі (онтологічні картини, схеми та описи об'єктів); у синтагмі (способи і методи доведення, аргументації, мова опису, пояснення та розуміння); у прагматиці (цілі, цінності, завдання, приписи, дозволені та заборонені форми вживання елементів синтагми та парадигми)» [1, с.743] Отже парадигма, синтагма та прагматика є ключовими для розрізнення методологічних підходів будь якої науки, соціологія в цьому сенсі не є виключенням.

За визначенням В.Мацкевича поняття підходу є ширшим за поняття парадигми та включає його. Такої ж думки притримується Є. Осіпов. Проте, як ми вже зазначали на початку, багато дослідників використовують дані поняття як синоніми. Наприклад, В.П. Култигін, посилаючись на М. Полома авторку підручника «Сучасна соціологічна теорія» виокремлює три провідні сучасні соціологічні парадигми: натуралістичну, інтерпретативну, оцінюючу [8]. Він означає сенс натуралістичної парадигми в тому, що соціологія повинна

суворо дотримуватись методології та методики природничих наук. Суворо опора на об'єктивні факти і тільки факти – зафіксовані, відтворювані, прогнозовані - це і є ідеал наукового пізнання. Головним критерієм науковості тут виступає застосування математичних методів. Інтерпретативна соціологія спирається на те, що процеси соціального пізнання якісно відрізняються від інших пізнавальних процесів. Ця їх якість пов'язана з тим, що вони усвідомлюються та осмислюються людьми. Він говорить, що дана парадигма бере свій початок у «розуміючої соціології» М. Вебера. В її рамках діють теоретики феноменології, етнометодологи школи Г. Гарфінкеля. В.П. Култигін зазначає, що соціолог який діє в рамках оцінюючої парадигми намагається не тільки дістатися істини, але і пов'язати її з метою діяльності. Завдання цієї діяльності — на основі даних знань здійснити зміни реальності. В свою чергу Л. Ньюман [9] у схожих термінах говорить про позитивістський, розуміючий та критичний методологічні підходи у соціології. Спробуємо ж проаналізувати підходи, запропоновані Л.Ньюманом використовуючи в якості критеріїв диференціації елементи парадигми, синтагми та прагматики.

*Порівняльна характеристика методологічних підходів.* До ознак, на основі яких розрізняються методологічні підходи в контексті парадигми ми відносимо: характер відношення між дослідником та досліджуваним, уявлення про природу соціальної реальності та основний акцент дослідницької діяльності, уявлення про природу людини, можливості наукового пізнання; в межах синтагми: уявлення про відношення науки та здорового глузду, оцінка та характеристика процесу пояснення; до прагматики ми відносимо: мету дослідження, уявлення про можливість об'єктивного пізнання та найуживаніші методи збору і аналізу інформації.

Відмінності у даних підходів за характером відношення між досліджуваним та дослідником полягають в тому, що позитивізм наголошує на суб'єкт – об'єктному відношенні, коли дослідник відсторонений від пізнаваного об'єкту, інтерпретативна соціологія на суб'єкт – суб'єктному, коли дослідник стає на позицію особи яку вивчає, критичний підхід, не акцентує увагу на даному відношенні, та дослідники що працюють в межах даного підходу можуть виступати і з тієї і з іншої позиції.

Природа соціальної реальності. Позитивісти стверджують, що соціальна реальність є впорядкованою, містить ряд закономірностей, які є апріорними та можуть бути розкриті та пояснені. Закономірності соціальної реальності не змінюються ні з часом, ні у просторі.

Прихильники ж інтерпретативної соціології говорять про те, що соціальне життя існує по мірі того, як соціальні агенти його проживають та надають йому значення. Вони підтримують його, спрямовано творять складні системи значень через свої взаємодії в процесі комунікації і згод (конвенцій). При чому суб'єктивний сенс реальності є для людей вирішальним у творенні та поясненні соціального життя.

Прибічники критичного підходу вважають, що соціальна реальність постійно приховує себе, видає за щось інше, що лежить на поверхні, а дослідник має цікавитися саме прихованими структурами, які і визначають соціальну реальність.

Позитивісти вважають, що у дослідженні вчений має акцентуватися на загальних закономірностях, типовому. Прибічники інтерпретативної соціології вважають, що дослідник має вивчати не типове, а унікальне (індивідуальні мотиви, підстави, значення соціальних дій тощо). Вчені, що працюють в межах критичного підходу, говорять про те, що дослідник має акцентуватися на конфліктах та протиріччях.

Відмінності у даних підходах спостерігаються також і у поглядах на природу людини. В контексті позитивізму вважається, що люди - це самозацікавлені раціональні індивіди, які прагнуть задоволення. Вони у своїй поведінці виходять з основних зовнішніх причин, причому одні й ті самі причини мають однаковий вплив на кожного. Людей, можна досліджувати через їх поведінку. Інтерпретативний підхід стверджує, що люди є творчими та рефлексивними. Їх поведінка є впорядкованою, при чому, індивідуальні мотиви є часто вирішальними діяльності, навіть якщо вони ірраціональні, емоційні та містять хибні факти чи забобони. Прихильники критичного підходу говорять про те, що люди є творчими, змінюваними, адаптивними, але разом і тим, ми постійно повинні пам'ятати, що вони

помиляються, та зазнають експлуатації. Люди багато в чому визначені економічними та історичними умовами, культурним контекстом в якому вони знаходяться, але при цьому вони можуть змінювати світ.

Можливості наукового пізнання. Позитивісти вважають, що наука може фіксувати та вимірювати лише зовнішні аспекти людської поведінки. Прибічники інтерпретативного підходу стверджують, що зовнішня поведінка не є прямим показником істинного соціального значення. За допомогою "розуміння" можна досягнути латентні сенси актів поведінки. Загалом, підхід інтерпретативної соціології - це аналіз соціального значення дії (в контексті наміру, інтенції та мети), який проводиться через безпосереднє, деталізоване дослідження людей в контакт з ними, в їх природних ситуаціях, в процесі якого дослідник має приймати до розгляду основу та соціальний контекст дії. Критичний підхід стверджує, що світ є пізнаваним та містить деякі умови, які не залежать від сприйняття дослідника.

Відношення науки та здорового глузду. Позитивісти говорять про те, що здоровий глузд є нелогічним, несистемним та безпідставним. Він вкрай рідко продукує істинне знання і на нього не можна спиратися в процесі пізнання. Інтерпретативний підхід обстоює думку про те, що здоровий глузд, веде до розкриття повсякденного життя: щоб досліджувати людей, потрібно схоплювати здоровий глузд. Критичний підхід вважає здоровий глузд хибною, повною міфів та ілюзій свідомістю, але навіть з таких обставин можна і потрібно досліджувати суб'єктивні ідеї та здоровий глузд, оскільки вони формують людську поведінку.

Оцінка та характеристика процесу пояснення. Позитивізм виходить з того, що наукове пояснення є номотетичним, воно тяжіє до універсалізму та розкриває плин соціального життя через каузальні закони, які, в свою чергу, за умови їх істинності дедуктивно, логічно, несуперечливо пов'язані з соціальними фактами. Тобто позитивісти перевіряють теорію через дедукцію гіпотез, звіряючи їх із спостережуваною реальністю, а потім комбінують результати в системи законів.

Позитивісти вважають, що наукова теорія має бути подібна до теорії природничих наук. Пізнання спостережуваної реальності через органи чуття, є вагомим в порівнянні з мисленнєвим осягненням і відрізняє істину від хибних ідей щодо соціального світу. Дослідник для підтвердження істинності та цілісності власної системи знання, має відтворити результати інших дослідників, додавши туди свій вклад.

Інтерпретативна соціологія. Даний підхід є ідеографічним та індуктивним. Дослідники описують як ведуть себе люди в повсякденному житті, намагаючись забезпечити символічну репрезентацію чи «насичений» опис реальності.

В контексті інтерпретативного підходу теорія визнається істинною, якщо вона надає сенс тому, що досліджує і дозволяє іншим глибше зрозуміти цю реальність. Теорія або опис є вірними, якщо дослідник досягає більш глибокого розуміння основ на яких базується поведінка іншого, його почуття та світобачення.

З точки зору критичного підходу для виявлення і пояснення фактів соціальної реальності можна використовувати різні способи демістифікації ілюзії, опис передбачуваної структури, пояснення того, як можуть бути досягнуті зміни соціальної реальності. Дослідники говорять про те, що хороша теорія відрізняється від поганої через «праксин». Під «праксисом» мається на увазі умова, за якої пояснення мають сенс, коли вони спонукають людей зрозуміти та змінити їх соціальний світ.

Метою досліджень, які проводяться в межах позитивістського підходу є дізнатися як функціонує світ. Позитивісти гадають, що наука має розкрити каузальні закони, які є застосовними до великих груп, але не можуть пояснити поведінку однієї окремої людини. Мета дослідження в межах інтерпретативного підходу полягає в тому, щоб досягнути розуміння та проінтерпретувати те, як люди конструюють соціальні значення, творять та підтримують свої соціальні світи. Мета дослідження в контексті критичного підходу – пояснити соціальний порядок таким чином, щоб дане пояснення стало засобом його змін..

Можливість об'єктивного пізнання. Позитивізм стверджує, що соціологія має бути об'єктивною, вільною від ціннісно орієнтованих констатацій. Наука має бути незалежною від соціальних та культурних сил, що торкаються різних сторін людської активності.

Інтерпретативна соціологія стоїть на позиціях того, що дослідник має розмірковувати над особистими точками зору та навіть почуттями в процесі дослідження іншого.. Для цього потрібно принаймні на деякий час зайняти позицію іншого, що означає не можливість бути ціннісно нейтральним. Дослідник має здійснювати експлікацію цінностей, та не стверджувати, що одні цінності передують іншим. Критичний підхід обстоює думку про те, що соціальне дослідження це морально – політична активність, яка вимагає від дослідника заняття ціннісної позиції. Через це, дослідження має починатися з обґрунтування ціннісної чи моральної точки зору дослідника.

Найуживаніші методи збору і аналізу інформації. Позитивісти переважно послуговуються кількісними методами збору інформації, спираючись в аналізі на математичний апарат. Дослідники, що працюють в межах інтерпретативного підходу спираються на якісні методи збору та якісний аналіз відеозаписів, текстів, транскриптів інтерв'ю тощо. Прибічники критичного підходу використовують як ті так і інші методи.

*Проблеми ідентифікації методологічних підходів у соціологічному дослідженні.* Основний парадокс феномену підходу полягає в тому, що він присутній у діяльності та мисленні як у рефлексованому так і не рефлексованому вигляді, що значно ускладнює можливості ідентифікації та систематизації підходів соціологічних досліджень. Рефлексія має місце в періоди формування підходу, коли добре усвідомлюється, що уявлення про об'єкт та й сам об'єкт як особлива система, задаються та визначаються не тільки його об'єктивними характеристиками, а й способами нашого мислення та діяльності. Потім в періоди усталеності підходу про це забувають. Методологічна рефлексія замикається в межах підходу, а сам підхід стає таким, що не рефлексується.[1,743]

Основні проблеми ідентифікації методологічних підходів, якими послуговуються вчені у своїх дослідженнях є наступними: по – перше, якщо дослідник навіть рефлексує з приводу онтологічних та епістемологічних засад своєї пізнавальної діяльності він може не говорити саме про методологічний підхід, а послуговуватись поняттями парадигма, дослідницька програма тощо. Дана обставина викликає необхідність перевірки задекларованого (якщо така декларація взагалі має місце) дослідником підходу та відшукування індикаторів тих чи інших підходів в результатах їх дослідницької пізнавальної діяльності (звітах, статтях, монографіях, інших публікаціях). Але тут постають принаймні ще дві проблеми – про першу говорить в своїй праці О.Якуба [10]: «В 70-90-х роках в соціологію приходять розуміння необхідності поєднання різних методологічних підходів, напрямків соціологічного аналізу», тобто сучасні дослідження поєднують в собі елементи різних методологічних підходів, мають дещо еклектичний характер, що також утруднює можливість виявлення їх методологічного магістрального підходу. Друга ж носить скоріше формальний ніж змістовний характер: дослідники у своїх публікаціях не завжди детально описують процес дослідження (теорії покладені в основу, гіпотези, до того ж часто не рефлексуються цінності самого дослідника).

**Висновки.** Питання ідентифікації та характеристики методологічних підходів є достатньо складним. Проблеми полягають і у неоднозначності визначення даного поняття, наявності значної кількості інших понять, як от парадигма, епістемологічна модель, методологічна позиція тощо, які використовуються як синоніми до даного. Поряд їх значною кількістю інтерпретацій, існує значна кількість підстав для класифікації методологічних підходів, що хоча і утруднює можливості їх ідентифікації, але при цьому свідчить про комплексність та складність даного поняття, та активність у розробці цього напрямку.

Запропоновані критерії диференціації методологічних підходів на основі їх парадигматичних, синтагматичних та прагматичних структур дають можливість порівняння їх онтологічних та епістемологічних основ та визначення орієнтирів власної дослідницької діяльності.

## **Література**

1. Социология: Энциклопедия/ Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко. Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с. – С.743

2. Н.В.Ипполитова. Взаимосвязь понятий «методология» и «методологический подход»// Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия Образование. Педагогические науки. - № 13 (146). – 2009. – 80с. – с. с.9-15.
3. С.А.Кравченко. Социологический энциклопедический русско-английский словарь: Более 10000 единиц/ С.А. Кравченко.-М.:ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004. – 511 с.
4. Ю.Н Толстова. Количественный и качественный анализ: органическое единство или автономия // Социологические исследования, 2004. № 9. С. 12—14
5. Н.И.Ростегаева Методология и методы социологии в трансформирующемся обществе (Материалы круглого стола международной научной конференции "Россия в поисках будущего" 23-24 октября 1995 г.) // Социология: 4М, 1997, №8. С .205
6. Г.Г. Татарова Методология анализа данных в социологии (введение) /Учебник для вузов. — М.: NOTA BENE, 1999. — 224 с.
7. Rebecca Campbell and Sharon M. Wasco. Feminist Approaches to Social Science: Epistemological and Methodological Tenets // American Journal of Community Psychology, Vol. 28, No. 6, 2000 P.779
8. П. Култыгин. Специфика социологического знания: преемственность, традиции и новаторство// Социс. 2000. № 8. С. 3—11
9. Л.Ньюман. Значение методологи: три основных подхода // СОЦИС 1998. N 3. - С. 122-134
10. Е.А Якуба. Социология. Учебное пособие для студентов, Харьков: Издательство "Константа", 1996 г.// <http://bookucheba.com/page/sotciolo/ist/ist-5--idz-ax253--nf-2.htm>

УДК 316.023

**Марченко А.М.**

---

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, кандидат соціологічних наук

---

### **МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

*Автор статті розглядає методика дослідження соціальної самоорганізації студентів в університетському середовищі. Акцент зроблений на необхідності використання таких методів збору інформації, як спостереження, аналіз документів та інтерв'ю, застосування яких, поряд з масовим анкетуванням, сприяє глибшому розумінню суб'єктивних та об'єктивних механізмів студентської самоорганізації. Центральне місце в статті відведене методу якісного інтерв'ю, для проведення якого автор пропонує перелік питань.*

**Ключові слова:** методика дослідження, соціальна самоорганізація, студентська самоорганізація, університет, соціальний престиж.

*Автор статьи рассматривает методика исследования социальной самоорганизации студентов в университетской среде. Акцент сделан на необходимости использования таких методов сбора информации, как наблюдение, анализ документов и интервью, которые, вместе с массовым анкетированием, способствуют более глубокому пониманию субъективных и объективных механизмов студенческой самоорганизации. Центральное место в статье отведено методу качественного интервью, для проведения которого автор предлагает перечень вопросов.*

**Ключевые слова:** методика исследования, социальная самоорганизация, студенческая самоорганизация, университет, социальный престиж.

*The author of the article considers the research methods of social self-organization of students in the university environment. The accent is made on the necessity to use such methods of gathering data as observation, document analysis and interview in order to understand*